

Верховний
Суд

ОГЛЯД судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за червень 2026 року

Supreme LAB

База правових позицій

Зміст

1. Справи про банкрутство	5
1.1. Щодо юрисдикції спору з фізичною особою – поручителем після залишення без розгляду вимог до основного боржника у зв'язку з його банкрутством	5
1.2. Щодо недопустимості одночасного стягнення двох пеней за одне триваюче порушення при продажу майна на аукціоні в процедурі банкрутства	6
1.3. Щодо визначення територіальної підсудності справи про банкрутство у разі скасування незаконних реєстраційних дій щодо зміни місцезнаходження боржника	8
1.4. Щодо відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи у зв'язку з недоведеністю підстав неплатоспроможності та поданням доказів іноземною мовою без нотаріального перекладу	10
1.5. Щодо визначення меж та підстав притягнення до субсидіарної відповідальності осіб, які незаконно набули майно боржника внаслідок фродаторних правочинів	12
2. Справи у спорах, пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством	13
2.1. Щодо початку перебігу строку на оскарження рішення Антимонопольного комітету України в разі його неотримання адресатом	13
3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав	15
3.1. Щодо критеріїв визначення кількох правочинів як одного значного правочину	15
3.2. Щодо обов'язку господарського товариства виплатити акціонерам частину чистого прибутку в разі неприйняття рішення про виплату дивідендів	16
3.3. Щодо пріоритету Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» над положеннями статуту ПрАТ	18
3.4. Щодо особи, на яку покладено обов'язок привести структуру власності суб'єкта у сфері медіа у відповідність до вимог Закону України «Про медіа»	20
3.5. Щодо недопустимості забезпечення позову про визнання недійсним рішення про внесення нерухомого майна до статутного капіталу товариства та витребування спільного сумісного майна подружжя із чужого незаконного володіння шляхом зупинення дії рішень про примусове відчуження майна під час дії воєнного стану	21
4. Справи щодо земельних відносин та права власності	22
4.1. Щодо недостовірності інформації про об'єкт оренди державного майна та наслідків визнання договору оренди недійсним	22
4.2. Щодо правових наслідків відмови суміжного землекористувача від підписання акта погодження меж земельної ділянки	25
4.3. Щодо наслідків укладення договору оренди пам'ятки культурної спадщини без погодження органу охорони культурної спадщини	26

5. Справи у спрах, що виникають із правочинів, зокрема договорів	29
5.1. Щодо вирішення переддоговірного спору про укладення обов'язкового договору та визначення його істотних умов судом	29
5.2. Щодо наслідків несвоечасного надання сертифіката Торгово-промислової палати України для підтвердження форс-мажорних обставин	31
6. Процесуальні питання	32
6.1. Щодо обов'язку господарського суду оцінювати постанову про закриття кримінального провадження як доказ у справі про відшкодування шкоди, завданої порушенням природоохоронного законодавства	32
6.2. Щодо закриття провадження у справі через відсутність предмета спору після повної сплати орендарем основного боргу та пені	33

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АМК України	— Антимонопольний комітет України
ВС	— Верховний Суд
ГПК України	— Господарський процесуальний кодекс України
ЄДР	— Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
ЄДРСР	— Єдиний державний реєстр судових рішень
КГС ВС	— Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду
КМУ	— Кабінет Міністрів України
КУзПБ	— Кодекс України з процедур банкрутства
Мін'юст	— Міністерство юстиції України
ПАТ	— публічне акціонерне товариство
ПрАТ	— приватне акціонерне товариство
ТОВ	— товариство з обмеженою відповідальністю
ФДМУ	— Фонд державного майна України
ФОП	— фізична особа – підприємець
ЦК України	— Цивільний кодекс України

1. Справи про банкрутство

1.1. Щодо юрисдикції спору з фізичною особою – поручителем після залишення без розгляду вимог до основного боржника у зв'язку з його банкрутством

Залишення без розгляду позовних вимог до боржника на підставі ч. 4 ст. 7 КУзПБ у зв'язку з пред'явленням кредитором відповідних грошових вимог у справі про банкрутство не змінює правової природи спору та не впливає на визначення юрисдикції вимог до поручителя. Спір про стягнення заборгованості з фізичної особи – поручителя підлягає розгляду за правилами господарського судочинства, якщо договір поруки укладено для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу банку у справі за позовом до товариства як позичальника та фізичної особи як поручителя про солідарне стягнення заборгованості за кредитним договором.

Спір виник у зв'язку з відкриттям провадження у справі про банкрутство товариства-позичальника під час розгляду позову. Після цього банк заявив ті самі грошові вимоги до боржника в межах справи про банкрутство.

Господарський суд залишив без розгляду позовні вимоги до товариства на підставі ч. 4 ст. 7 КУзПБ, оскільки кредитор уже реалізував право на пред'явлення відповідних вимог у процедурі банкрутства. Водночас вимоги до фізичної особи – поручителя виділено в окреме провадження.

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний господарський суд, відмовив у прийнятті до розгляду позовної заяви до поручителя. Суди виходили з того, що після вибуття товариства зі спору спірні правовідносини фактично існують між банком та фізичною особою, а тому підлягають розгляду за правилами цивільного судочинства.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС не погодився з такими висновками та зазначив, що при вирішенні питання про юрисдикцію спору щодо виконання договору поруки визначальне значення має суб'єктний склад сторін основного зобов'язання, а не забезпечувального правочину.

Верховний Суд звернув увагу, що договір поруки є акцесорним зобов'язанням, існування та зміст якого залежать від основного зобов'язання. Тому юрисдикція спору щодо виконання договору поруки визначається насамперед характером основного зобов'язання, виконання якого забезпечується.

Колегія суддів встановила, що у цій справі договір поруки був укладений для забезпечення виконання кредитного договору, сторонами якого були юридичні особи. За таких обставин спір щодо виконання договору поруки належить до юрисдикції господарських судів незалежно від того, що поручителем є фізична особа, яка не здійснює підприємницької діяльності.

КГС ВС наголосив, що залишення без розгляду вимог до основного боржника відповідно до ч. 4 ст. 7 КУзПБ не змінює характеру спірних правовідносин

та не трансформує господарський спір у цивільний. Аналогічно не впливає на визначення юрисдикції й процесуальне виділення вимог до поручителя в окреме позовне провадження.

Суд зазначив, що передача вимог до поручителя для самостійного розгляду є виключно процесуальним механізмом, спрямованим на забезпечення належного розгляду спору після вибуття боржника із позовного провадження у зв'язку з його банкрутством. Така процесуальна дія не змінює ні правової природи спірних правовідносин, ні правил предметної юрисдикції.

Із наведеного вбачається, що після залишення без розгляду вимог до боржника у зв'язку з пред'явленням кредитором грошових вимог у справі про банкрутство вимоги до фізичної особи – поручителя підлягають подальшому розгляду саме за правилами господарського судочинства, якщо порука забезпечує виконання зобов'язання між юридичними особами.

За результатами розгляду касаційну скаргу банку задоволено, судові рішення попередніх інстанцій скасовано, а справу в частині вимог до поручителя направлено до господарського суду для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 28.05.2026 у справі № 910/8418/25 (910/3173/25) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136982751>

1.2. Щодо недопустимості одночасного стягнення двох пеней за одне триваюче порушення при продажу майна на аукціоні в процедурі банкрутства

Якщо несвоєчасне підписання акта про придбання майна на аукціоні та невідступлення права вимоги є наслідком однієї і тієї ж бездіяльності замовника аукціону, одночасне стягнення пені, передбаченої ст. 87 КУзПБ, та пені, передбаченої ст. 88 КУзПБ, за один і той самий період прострочення може призводити до подвійної відповідальності одного виду за одне правопорушення, що суперечить ст. 61 Конституції України. Водночас пеня, встановлена зазначеними нормами КУзПБ, має приватноправовий характер та може бути зменшена судом на підставі ст. 551 ЦК України.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу у справі за позовом фізичної особи – підприємця до арбітражного керуючого про стягнення пені за несвоєчасне відступлення права вимоги, пені за несвоєчасне підписання та надання акта про придбання майна на аукціоні, а також збитків у вигляді судового збору, сплаченого під час оскарження дій ліквідатора в іншому судовому провадженні.

Спір виник після проведення аукціону з продажу дебіторської заборгованості боржника. Позивач зазначав, що після повної сплати вартості придбаного лота ліквідатор не підписав та не передав акта про придбання майна на аукціоні, не здійснив відступлення права вимоги та безпідставно склав акт про визнання аукціону таким, що не відбувся. Право вимоги передали покупцю лише через тривалий час після завершення аукціону.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний господарський суд, частково задовольнив позов, стягнувши пеню за ст. 87 та ст. 88 КУзПБ, зменшивши її розмір на 50 %, а також стягнувши збитки у вигляді судового збору.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС звернув увагу, що положення КУзПБ передбачають два окремі обов'язки замовника аукціону після його завершення – оформити результати аукціону шляхом складання та підписання акта про придбання майна та передати покупцю придбане майно або здійснити відступлення права вимоги.

Верховний Суд зазначив, що такі обов'язки мають самостійне правове значення, а тому ст. 87 та ст. 88 КУзПБ формально встановлюють відповідальність за різні види порушень.

Разом з тим колегія суддів наголосила, що у вирішенні питання про застосування відповідальності необхідно оцінювати не лише формальний зміст відповідних норм, а й фактичний характер порушення у конкретній справі.

КГС ВС встановив, що непідписання акта про придбання майна на аукціоні та невідступлення права вимоги були взаємопов'язаними наслідками однієї бездіяльності ліквідатора. Відсутність оформленого акта фактично унеможливлювала передачу права вимоги покупцю, а тому обидва порушення становили єдине триваюче порушення обов'язків замовника аукціону.

За таких обставин Верховний Суд дійшов висновку, що одночасне стягнення пені за ст. 87 КУзПБ та пені за ст. 88 КУзПБ за один і той самий період прострочення означало б подвійне притягнення до відповідальності одного виду за одне правопорушення, що не узгоджується з гарантіями, передбаченими ст. 61 Конституції України.

Суд також зазначив, що пеня, встановлена нормами КУзПБ щодо відповідальності замовника аукціону, не є публічно-правовою санкцією. Вона має характер законної неустойки, яка підлягає сплаті на користь контрагента, а тому до неї застосовуються загальні положення цивільного законодавства про неустойку.

У зв'язку з цим КГС ВС підтвердив можливість застосування до такої пені положень ст. 551 ЦК України щодо її зменшення, якщо розмір відповідальності є надмірним або існують інші обставини, які мають істотне значення.

Окремо Верховний Суд звернув увагу, що процесуальні витрати, понесені стороною під час розгляду іншої судової справи, не є збитками у розумінні цивільного законодавства та не можуть бути стягнуті шляхом пред'явлення окремого позову про відшкодування шкоди.

Із наведеного вбачається, що хоча ст. 87 та ст. 88 КУзПБ передбачають відповідальність за різні порушення, у випадку коли обидва порушення фактично охоплюються однією бездіяльністю та становлять єдине триваюче правопорушення, одночасне стягнення двох пеней за один і той самий період прострочення є неприпустимим.

За результатами розгляду Верховний Суд дійшов висновку про відсутність підстав для стягнення пені за ст. 87 КУзПБ та збитків у вигляді судових витрат, залишивши без змін судові рішення в частині стягнення пені за ст. 88 КУзПБ, зменшеної на 50 %.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 28.05.2026 у справі № 925/1240/21 (925/268/25) можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137110931>.

1.3. Щодо визначення територіальної підсудності справи про банкрутство у разі скасування незаконних реєстраційних дій щодо зміни місцезнаходження боржника

Якщо на дату подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство реєстраційні дії щодо зміни місцезнаходження боржника вже були визнані вчиненими з порушенням закону та скасовані Міністерством юстиції України, такі записи в ЄДР не породжують юридичних наслідків для визначення територіальної підсудності, а справа підлягає розгляду господарським судом за місцезнаходженням боржника відповідно до законних відомостей ЄДР.

КГС ВС розглянув касаційні скарги ініціюючого кредитора (факторингової компанії) та боржника у справі про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю.

Предметом касаційного перегляду в цій справі стало процесуальне питання щодо визначення належного господарського суду, уповноваженого розглядати заяву про відкриття провадження у справі про банкрутство (встановлення правильної територіальної підсудності).

Господарський суд Київської області відкрив провадження у справі про банкрутство боржника та відмовив у задоволенні його клопотання про передачу справи за підсудністю до Господарського суду Дніпропетровської області. Місцевий суд мотивував це тим, що на дату звернення ініціюючого кредитора із заявою (16.02.2026) в ЄДР офіційно містилися відомості про місцезнаходження боржника в Київській області (м. Обухів), які в силу закону є достовірними. На думку суду першої інстанції, те що вже після звернення кредитора (17.02.2026) на підставі наказу Мін'юсту в ЄДР відновлено попередню адресу боржника у місті Дніпро, не є правовою підставою для зміни підсудності справи, яку суд прийняв до провадження.

Північний апеляційний господарський суд скасував ухвалу місцевого суду та передав справу за підсудністю до Господарського суду Дніпропетровської області. Апеляційний суд виходив з того, що реєстраційні дії щодо зміни адреси боржника вчинені з порушенням Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», оспорені та скасовані наказом Мін'юсту. На день подання кредитором заяви про відкриття провадження у цій справі згідно з відомостями ЄДР місцезнаходженням боржника є місто Дніпро.

ОЦІНКА СУДУ

За змістом ч. 13 ст. 30 ГПК України та ст. 8 КУзПБ справи про банкрутство розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника, а територіальна підсудність цих справ є виключною.

Словосполучення «справа, прийнята судом до свого провадження з додержанням правил підсудності» слід розуміти так, що територіальна юрисдикція суду визначена згідно з даними місцезнаходження, зазначеного у заяві про відкриття провадження у справі про банкрутство відповідно до даних ЄДР про місцезнаходження боржника на дату звернення із заявою до господарського суду. На підставі цих даних суд встановлює, чи належить вказана у заяві адреса місцезнаходження до територіальної

юрисдикції цього суду. Територіальна юрисдикція справи про банкрутство юридичних осіб за критерієм місцезнаходження боржника має визначатися на дату подання кредитором заяви про відкриття провадження відповідно до реєстраційних даних боржника.

Касатор (ініціюючий кредитор) обґрунтував свої вимоги посиланням на висновки Верховного Суду, викладені у постанові від 26.04.2023 у справі № 904/2154/22, щодо незмінності підсудності у разі зміни боржником адреси місцезнаходження після подання заяви про визнання його банкрутом. Проте КГС ВС відхилив ці доводи як безпідставні, зазначивши що фактичні обставини у справі № 904/2154/22 та у цій справі не є подібними, а висновки не є релевантними та застосовними.

Метою висновків Верховного Суду у справі № 904/2154/22 було запобігти зміні територіальної підсудності справи шляхом зміни реєстрації боржника після подання ініційованим кредитором заяви, тобто коли мова йде про недобросовісне користування боржником правами на визначення свого місцезнаходження та/або його недобросовісну процесуальну поведінку, що затягує процедуру банкрутства та порушує права кредиторів.

Натомість за встановленими обставинами цієї справи, ще до подання заяви кредитора стосовно боржника треті особи вчинили неправомірні реєстраційні дії, внаслідок яких протиправно змінено склад учасників, керівника та місцезнаходження товариства з міста Дніпра на Київську область (м. Обухів). На дату звернення заявника ці неправомірні реєстраційні дії вже були визнані вчиненими з порушенням закону та скасовані наказом Мін'юсту.

Оскільки неправомірні реєстраційні дії щодо зміни відомостей про місцезнаходження боржника скасовані Мін'юстом, такі записи в ЄДР не породжують жодних юридичних наслідків для визначення територіальної підсудності справи про банкрутство. Отже, на дату подання заяви законним місцезнаходженням боржника було і є його попереднє (відновлене) місцезнаходження у місті Дніпрі, що територіально відноситься до юрисдикції Господарського суду Дніпропетровської області.

Боржник вчиняв активні дії для скасування неправомірних записів в ЄДР, в тому числі щодо місця реєстрації товариства, та після винесення наказу невідкладно повідомив місцевий господарський суд про обставини зміни відомостей в ЄДР, а також подав клопотання про направлення справи за підсудністю. Вказані дії боржника не мають ознак недобросовісної процесуальної поведінки та/або недобросовісного користування правом на визначення свого місцезнаходження з метою маніпулювання (штучної зміни) територіальної підсудності.

Водночас, оскільки відомості в ЄДР на момент подання заяви були викривлені внаслідок протиправного втручання третіх осіб, кредитор об'єктивно не мав можливості визначити іншу територіальну юрисдикцію. З огляду на те що правове положення ініціюючого кредитора ґрунтується на принципі темпоральної першості, незважаючи на передачу справи за належною підсудністю до Господарського суду Дніпропетровської

області, за заявником повністю зберігається процесуальний статус ініціюючого кредитора.

За результатами розгляду касаційні скарги сторін залишено без задоволення, а постанову апеляційного суду про передачу справи за підсудністю — без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 12.05.2026 у справі № 911/427/26 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137111057>

1.4. Щодо відмови у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи у зв'язку з недоведеністю підстав неплатоспроможності та поданням доказів іноземною мовою без нотаріального перекладу

Боржник — фізична особа зобов'язаний разом із заявою про неплатоспроможність подати конкретизований список кредиторів із зазначенням усіх складових боргу та належні докази підстав неплатоспроможності відповідно до ст. 116 КУзПБ, недоведеність яких є підставою для відмови у відкритті провадження за п. 1 ч. 4 ст. 119 КУзПБ. Письмові докази, викладені іноземною мовою без належного перекладу на українську мову та нотаріального засвідчення вірності такого перекладу в порядку ст. 79 Закону України «Про нотаріат», не є належними документами, оскільки вони не оформлені в установленому законом порядку, а тому не можуть підтверджувати обставини, на які посилається заявник.

Предметом касаційного перегляду в цій справі стало процесуальне питання дотримання судами попередніх інстанцій норм матеріального та процесуального права під час вирішення питання відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, зокрема щодо належності, допустимості та повноти поданих боржником доказів на підтвердження його фінансового стану.

Відмовляючи боржнику у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність, суди першої та апеляційної інстанцій мотивували це тим, що наданий заявником конкретизований список кредиторів містив суперечливу та неточну інформацію (невідповідність номерів договорів, відсутність первинних документів, неповне зазначення складових основного зобов'язання). Крім того, боржник не відобразив у декларації про майновий стан усіх фактичних надходжень коштів на банківські картки від третіх осіб, а до проекту плану реструктуризації долучив документи для підтвердження своїх доходів та витрат за кордоном, складених іноземною мовою без належного нотаріального перекладу.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що за вимогами ст.ст. 115, 116 КУзПБ боржник має право звернутися до суду із заявою за наявності підстав, передбачених ч. 2 ст. 115 КУзПБ, та зобов'язаний додати документи, визначені в ч. 3 ст. 116 КУзПБ, у тому числі конкретизований список кредиторів із зазначенням щодо кожного кредитора: загальної суми вимог, суми основного зобов'язання окремо, суми неустойки (штрафу, пені) окремо, підстав виникнення зобов'язання та строку його виконання.

Колегія суддів звернула увагу, що "відсутність підстав" у розумінні п. 1 ч. 4 ст. 119 КУзПБ у тому числі передбачає ситуацію, коли боржник не довів наявності

підстав, визначених ч. 2 ст. 115 КУзПБ, або коли подані матеріали не дозволяють суду перевірити наявність таких підстав через невідповідність заяви вимогам ст. 116 КУзПБ та відсутність належних і допустимих доказів.

КГС ВС роз'яснив, що заявлення боржником клопотання про витребування відомостей у 15 кредиторів свідчить про його невиконання власного обов'язку, оскільки у суду відсутні повноваження зі збирання доказів задля ініціювання відкриття провадження. Надання повної і достовірної інформації у декларації про майновий стан та подання реального, обґрунтованого проекту плану реструктуризації боргів є сутнісним процесуальним обов'язком боржника, а ризики зазначення неповної чи недостовірної інформації покладаються виключно на нього.

Щодо правового статусу документів іноземною мовою КГС ВС зазначив, що відповідно до ст. 10 Конституції України та ч. 1 ст. 12 Закону України «Про судоустрій і статус судів» судочинство і діловодство в судах України провадиться державною мовою.

За змістом статей 73, 76, 77, 78 ГПК України для здійснення оцінки письмових доказів суд повинен розуміти зміст таких документів, що дозволить виявити суперечливості, забезпечить узгодженість дій усіх учасників процесу та дотримання верховенства права. Тобто процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, повинні бути викладені українською (державною), зрозумілою суду мовою.

Згідно з нормами ст. 91 ГПК України до письмових доказів, викладених іноземною мовою, обов'язково повинні додаватися переклади українською мовою, засвідчені належним чином. Вірність перекладу документів юридичного характеру має бути нотаріально засвідчена в порядку ст. 79 Закону України «Про нотаріат» та вимог Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України.

КГС ВС підтвердив, що подані до заяви ОСОБА_1 про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність документи іноземною мовою без перекладу українською мовою та без засвідчення нотаріусом вірності такого перекладу свідчать про недоведеність доходів та витрат скаржника належними доказами.

З огляду на викладене касаційний суд дійшов висновку, що суди попередніх інстанцій правильно застосували ст.ст. 115, 116, 119 КУзПБ та норми ГПК України, не допустили надмірного формалізму, а їх висновки зумовлені неналежним виконанням боржником обов'язку подати заяву з дотриманням вимог КУзПБ з наданням доказів, достатніх для перевірки підстав відкриття провадження.

За результатами розгляду касаційну скаргу боржника залишено без задоволення, а оскаржувані судові рішення — без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.05.2026 у справі № 922/3866/25 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/136879966>

1.5. Щодо визначення меж та підстав притягнення до субсидіарної відповідальності осіб, які незаконно набули майно боржника внаслідок фраздаторних правочинів

Особи, які незаконно набули майно боржника або отримали майнову вигоду внаслідок правочинів чи майнових дій, передбачених ст. 42 КУзПБ, підлягають притягненню до субсидіарної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 42 цього Кодексу у межах завданих боржнику збитків. Крім цього, ч. 5 ст. 42 КУзПБ встановлює спеціальний порядок визначення меж субсидіарної відповідальності – у межах суми завданих боржнику збитків.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу боржника в особі керуючого санацією у справі, розглянутій у межах справи про банкрутство, за позовом про визнання недійсним договору купівлі-продажу транспортного засобу (в порядку ст. 42 КУзПБ) та солідарне стягнення збитків з набувача майна, комісіонера та засновника боржника.

Предметом касаційного перегляду в цій частині стало питання правомірності притягнення засновника (учасника) боржника (ОСОБА_1) до субсидіарної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 42 КУзПБ, а також стягнення інфляційних втрат і 3% річних на підставі ст. 625 ЦК України за оспорюваним правочином.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов задовольнив частково: визнав недійсним договір купівлі-продажу автомобіля як фраздаторний та стягнув з покупця (фізичної особи) на користь боржника ринкову вартість майна. У задоволенні позову в частині вимог до засновника боржника про солідарне стягнення коштів та в частині нарахування 3 % річних та інфляційних втрат відмовив. Суди керувалися тим, що засновник є неналежним відповідачем, оскільки відчуження відбулося за наказом директора підприємства через значний проміжок часу після рішення загальних зборів, а обов'язок зі сплати коштів за ч. 3 ст. 42 КУзПБ виникає лише з моменту набрання рішенням суду законної сили.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС звернув увагу, що Закон України № 2971-IX від 20.03.2023 доповнив ст. 42 КУзПБ частиною п'ятою, яка запровадила спеціальне правове регулювання відповідальності осіб, які вчинили або погодили правочини чи майнові дії, визначені частинами першою та другою цієї статті, що призвели до завдання шкоди боржнику. За змістом цієї норми такі особи несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями боржника у межах суми завданих боржнику збитків.

З огляду на принцип *lex specialis derogat legi generali* у разі встановлення, що шкода боржнику заподіяна внаслідок правочинів або майнових дій, передбачених ст. 42 КУзПБ, застосуванню підлягає саме частина п'ята цієї статті як спеціальна норма. Вона встановлює спеціальний порядок визначення меж субсидіарної відповідальності – у межах суми завданих боржнику збитків на відміну від загального

правила ч. 2 ст. 61 КУзПБ (де розмір визначається як різниця між сумою вимог кредиторів та ліквідаційною масою).

КГС ВС виснував, що особи, які незаконно набули майно боржника або отримали майнову вигоду внаслідок правочинів чи майнових дій, передбачених ст. 42 КУзПБ, підлягають притягненню до субсидіарної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 42 цього Кодексу у межах завданих боржнику збитків.

КГС ВС визначив, що у цій справі суди встановили, що рішення загальних зборів учасників за підписом засновника про зняття автомобіля з обліку прийняте з порушенням корпоративної процедури. Водночас фактичне відчуження майна за заниженою ціною відбулося на підставі окремого наказу генерального директора, виданого після спливу значного проміжку часу, який не містив посилань на протокол загальних зборів як правову підставу його видання.

КГС ВС погодився з висновками судів, що сам собою факт головування засновника на зборах за відсутності доказів його подальших протиправних дій щодо реалізації майна не свідчить про наявність безпосереднього причинно-наслідкового зв'язку із завданням збитків боржнику. Отже, попередні суди встановили відсутність (ненадання позивачем) жодних належних та допустимих доказів протиправної дії чи бездіяльності ОСОБА_1, пов'язаних із предметом спору, дійшли правильного висновку, що ОСОБА_1 не є належним відповідачем у частині заявлених вимог про солідарне стягнення грошових коштів.

Щодо вимог про стягнення 3 % річних та інфляційних втрат на підставі ст. 625 ЦК України колегія суддів зазначила, що обов'язок з повернення коштів (відшкодування вартості майна в грошовому еквіваленті через неможливість повернення в натурі відповідно до ч. 3 ст. 42 КУзПБ) за оспорюваним правочином виникає з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання правочину недійсним, оскільки до цього моменту діє презумпція його правомірності (ст. 204 ЦК України). Оскільки до ухвалення судового рішення прострочення виконання грошового зобов'язання не було, КГС ВС також залишив без змін оскаржуване судові рішення в частині відмови в задоволенні позову до ОСОБА_1 та відмові у стягненні інфляційних втрат та 3 % річних.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 19.05.2026 у справі № 902/90/21(902/643/25) можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/136946052>

2. Справи у справах, пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством

2.1. Щодо початку перебігу строку на оскарження рішення Антимонопольного комітету України в разі його неотримання адресатом

Якщо рішення Антимонопольного комітету України не вручено особі через її неотримання за офіційною адресою, воно вважається врученим через десять днів після опублікування інформації про нього в офіційному друкованому виданні. З цього моменту починає обчислюватися двомісячний строк на оскарження такого рішення,

який є присічним, не підлягає поновленню та після його спливу суд зобов'язаний відмовити у позові незалежно від причин пропуску.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу фізичної особи – підприємця у справі за позовом до територіального відділення Антимонопольного комітету України про визнання недійсним рішення про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та скасування наказу про його примусове виконання.

Спір виник у зв'язку з тим, що позивач вважав себе неналежним чином повідомленим про прийняте рішення АМК. На його думку, про існування такого рішення він дізнався лише після відкриття виконавчого провадження, а тому строк на звернення до суду він не пропустив.

Суди першої та апеляційної інстанцій відмовили у задоволенні позову. Вони встановили, що рішення АМК направлено на адресу позивача, зазначену в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, однак поштове відправлення повернулося відправнику у зв'язку із закінченням строку зберігання. Після цього інформацію про рішення опубліковано в офіційному друкованому виданні відповідно до вимог законодавства.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що стаття 56 Закону України «Про захист економічної конкуренції» передбачає спеціальний порядок доведення рішень органів Антимонопольного комітету до відома осіб у випадках, коли вручити їх поштою неможливо.

Верховний Суд встановив, що територіальне відділення АМК направило рішення за офіційною адресою позивача, зазначеною в ЄДР. Після повернення поштового відправлення через закінчення строку зберігання інформація про прийняте рішення була оприлюднена в газеті «Урядовий кур'єр» у порядку, прямо передбаченому законом.

Колегія суддів наголосила, що у таких випадках рішення АМК вважається врученим через десять днів після його офіційного опублікування незалежно від фактичного ознайомлення особи з його змістом. Саме з цієї дати починається перебіг строку на його судове оскарження.

КГС ВС звернув увагу, що суб'єкт господарювання зобов'язаний забезпечити можливість отримання кореспонденції за адресою, яка міститься в ЄДР, а також проявляти належну обачність щодо перебігу відомого йому провадження. Суд встановив, що позивач був обізнаний про розгляд антимонопольної справи, оскільки отримував процесуальні документи та брав участь у її розгляді шляхом надання відповідних пояснень.

Суд касаційної інстанції підкреслив, що двомісячний строк, передбачений для оскарження рішень АМК, має присічний характер. Такий строк не зупиняється, не переривається та не може бути поновлений судом незалежно від причин його пропуску.

З наведеного вбачається, що неотримання поштової кореспонденції за офіційною адресою саме собою не впливає на момент вручення рішення АМК, якщо орган дотримався встановленого законом порядку його оприлюднення. Після офіційної публікації інформації про рішення та спливу десятиденного строку

особа вважається належним чином повідомленою про прийняте рішення, а строк на його оскарження починає свій перебіг незалежно від фактичного ознайомлення з ним.

Оскільки позивач звернувся до суду після спливу присічного двомісячного строку на оскарження рішення АМК, підстав для задоволення позову не було.

За результатами розгляду справи КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 02.06.2026 у справі № 914/1358/25 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137214473>

3. Справи щодо корпоративних спорів, корпоративних прав

3.1. Щодо критеріїв визначення кількох правочинів як одного значного правочину

Якщо замість кількох правочинів товариство могло вчинити один значний правочин, кожен із таких правочинів вважається значним. У вирішенні спору суд не може обмежуватися лише формальною оцінкою ціни кожного договору, а повинен здійснити комплексний аналіз та з'ясувати обставини укладення таких правочинів, які в сукупності свідчатимуть про можливість або неможливість вчинення одного значного правочину замість кількох правочинів, що за формальними ознаками не є значними.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ТОВ у справі за позовом до приватного підприємства про визнання недійсними договорів купівлі-продажу обладнання та транспортних засобів. Позивач зазначав, що директор товариства всупереч вимогам статуту, без рішення загальних зборів уклав чотири взаємопов'язані договори, сукупна вартість яких перевищувала встановлене статутом обмеження. На думку позивача, відчужувана сільськогосподарська техніка була штучно роз'єднана на декілька дрібніших пов'язаних між собою договорів саме з метою приховування факту укладення договору купівлі-продажу на суму, що перевищує встановлене статутом обмеження повноважень директора.

Місцевий господарський суд рішенням у задоволенні позову відмовив. Апеляційний господарський суд, змінивши мотивувальну частину рішення, виходив з того, що кожен зі спірних договорів має самостійний предмет та окрему вартість, яка не перевищує встановленого статутом порогу, а тому погодження загальних зборів учасників не вимагалось.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що за змістом ч. 4 ст. 44 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», якщо замість кількох правочинів товариство могло вчинити один значний правочин, то кожен із таких правочинів вважається значним.

Верховний Суд наголосив, що норма ч. 4 ст. 44 Закону не містить жодних критеріїв чи умов, за яких у такому випадку кожен із кількох правочинів вважається значним. Отже, у кожному конкретному випадку суду необхідно здійснити

комплексний аналіз та з'ясувати (встановити) обставини укладення таких правочинів, які в сукупності свідчитимуть про можливість або неможливість вчинити один значний правочин замість кількох правочинів, які за формальними ознаками не є значними.

Суд зазначив, що, досліджуючи питання стосовно того, чи сторони замість кількох договорів могли укласти один значний правочин, суд не може обмежуватися лише формальною оцінкою їх ціни. Необхідно, крім іншого, виходити з проміжків часу між укладенням таких договорів, тотожності їх предметів, реальної мети та економічної доцільності укладення саме кількох договорів, а також інших наведених позивачем обставин, якими він доводить, що замість кількох правочинів товариство могло вчинити один значний правочин.

КГС ВС звернув увагу, що апеляційний суд без належної правової оцінки залишив доводи позивача про те, що договори укладені між одними й тими самими сторонами протягом короткого проміжку часу, стосуються однотипного майна, є договорами одного виду, мають ідентичний зміст і форму, а покупець попередньо погодив придбання всього майна одним рішенням загальних зборів. Також не оцінено доводів про те, що підписанти одночасно були засновниками та службовими особами обох юридичних осіб.

За висновком Верховного Суду, апеляційний суд не з'ясував, чи могли сторони замість кількох договорів, які за формальними ознаками не є значними, укласти один значний правочин, що, крім того, дозволяло б вважати кожен із цих правочинів значним. За таких обставин висновки апеляційного суду про відсутність підстав вважати, що спірні договори укладені з перевищенням повноважень уповноваженої особи, а отже, і про відсутність підстав для застосування статті 241 ЦК України, є передчасними.

КГС ВС окремо наголосив, що обов'язком суду є дотримання вимог щодо всебічності, повноти й об'єктивності з'ясування обставин справи та оцінки доказів, а рішення має бути ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин із наданням оцінки всім аргументам учасників справи.

За результатами розгляду касаційної скарги КГС ВС частково її задовольнив, скасував постанову апеляційного господарського суду та передав справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 03.06.2026 у справі № 906/358/25– можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137110969>

3.2. Щодо обов'язку господарського товариства виплатити акціонерам частину чистого прибутку в разі неприйняття рішення про виплату дивідендів

У разі якщо господарське товариство, у статутному капіталі якого є корпоративні права держави, не прийняло до 1 травня рішення про нарахування дивідендів, обов'язок зі сплати частини чистого прибутку виникає безпосередньо із закону. Положення статті 20 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» встановлюють самостійний та імперативний механізм розподілу частини чистого

прибутку між державою та іншими акціонерами пропорційно кількості належних їм акцій, який не залежить від прийняття рішення загальними зборами.

Палата для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів КГС ВС розглянула касаційну скаргу ПАТ «Укрнафта» у справі за позовом ТОВ «Вітязь» про стягнення частини чистого прибутку за 2021 рік. Позивач зазначав, що товариство не прийняло до 1 травня 2022 року рішення про виплату дивідендів, однак відповідно до ст. 20 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» було зобов'язане до 1 липня 2022 року виплатити частину чистого прибутку не лише державі, а й усім акціонерам пропорційно кількості належних їм акцій.

Місцевий господарський суд рішенням, залишеним без змін апеляційним судом, позов частково задовольнив.

ОЦІНКА СУДУ

Палата КГС ВС зазначила, що за загальним правилом рішення про розподіл прибутку та виплату дивідендів належить до виключної компетенції загальних зборів акціонерів. Водночас для господарських товариств, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, законодавець встановив спеціальний правовий режим, який має пріоритет перед загальними положеннями Закону України «Про акціонерні товариства».

Суд звернув увагу, що ч. 2 ст. 20 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» прямо передбачає: якщо товариство не прийняло рішення про нарахування дивідендів до 1 травня року, що настає за звітним, воно зобов'язане до 1 липня сплатити частину чистого прибутку до Державного бюджету України та іншим учасникам товариства пропорційно розміру їх акцій. Розмір таких виплат визначається за базовими нормативами відрахування частки прибутку, встановленими Кабінетом Міністрів України (для 2021 року – постановою КМУ від 08.03.2022 № 230), але не менше 90 відсотків чистого прибутку.

Верховний Суд наголосив, що зазначена норма має імперативний характер та не ставить виникнення права акціонерів у залежність від прийняття рішення загальними зборами. Закон безпосередньо компенсує відсутність такого рішення, встановлюючи спеціальний механізм обов'язкового розподілу частини чистого прибутку.

Суд також зазначив, що такий підхід узгоджується з рішенням Конституційного Суду України від 22.07.2020, згідно з яким визнано неконституційним положення Закону України «Про управління об'єктами державної власності», яке дозволяло державі отримувати частину чистого прибутку без аналогічних виплат іншим акціонерам. Конституційний Суд виходив із необхідності забезпечення рівності всіх акціонерів та недопущення привілейованого становища держави як учасника корпоративних відносин.

КГС ВС підкреслив, що виплата частини чистого прибутку лише державі або лише іншим акціонерам суперечить принципам рівності учасників корпоративних відносин, добросовісності та справедливості, закріпленим у ст. 13 Конституції України та статтях 3, 13 ЦК України. Держава як мажоритарний акціонер не може шляхом

неприйняття рішення загальними зборами фактично забезпечувати отримання доходу виключно на свою користь через механізми бюджетного законодавства.

Верховний Суд звернув увагу, що ст. 20 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» спрямована саме на запобігання таким випадкам зловживання корпоративними правами. Вона гарантує реалізацію правомірних очікувань усіх акціонерів на участь у розподілі прибутку та забезпечує однакове ставлення до власників акцій одного типу.

Палата також проаналізувала власну попередню практику та зазначила, що у постанові від 06.02.2025 у справі № 910/13331/23 зроблено висновок про необхідність застосування ст. 20 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» у сукупності з рішенням загальних зборів. Водночас Суд дійшов висновку про необхідність відступити від цього підходу, оскільки він не враховує імперативного характеру бюджетної норми та не забезпечує ефективного захисту корпоративних прав міноритарних акціонерів.

Верховний Суд сформулював новий правовий висновок, відповідно до якого особливості розподілу прибутку та виплати частини чистого прибутку у господарських товариствах із корпоративними правами держави визначаються безпосередньо законом. Якщо товариство не виконало або виконало лише частково обов'язок щодо нарахування і виплати дивідендів у встановлений строк, воно зобов'язане виплатити частину чистого прибутку одночасно державі та всім іншим акціонерам. Такий обов'язок виникає незалежно від ухвалення рішення загальними зборами.

За результатами розгляду касаційної скарги Палата для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів КГС ВС залишила касаційну скаргу ПАТ «Укрнафта» без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін, одночасно відступивши від правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду від 06.02.2025 у справі № 910/13331/23.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 13.04.2026 року у справі № 910/6208/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137374600>

3.3. Щодо пріоритету Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» над положеннями статуту ПрАТ

Переважне право акціонера на придбання акцій, передбачене статутом приватного акціонерного товариства, не може змінювати або підміняти встановлений Законом України «Про приватизацію державного і комунального майна» порядок приватизації державного пакета акцій. Спосіб приватизації визначається спеціальним законом, а не положеннями статуту товариства чи попередніми організаційними рішеннями Фонду державного майна України.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу Фонду державного майна України у справі за позовом компанії LURAQ INVESTMENTS LIMITED про визнання незаконним та скасування наказу ФДМУ, згідно з яким змінено спосіб приватизації державного пакета акцій ПрАТ «Індар» із викупу на аукціон з умовами. Позивач вважав, що як акціонер товариства має переважне право на придбання державного пакета

акцій відповідно до статуту товариства, а тому ФДМУ не мав права змінювати спосіб приватизації.

Господарський суд рішенням позов задовольнив. Апеляційний господарський суд постановою рішення залишив без змін.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що приватизація державного майна регулюється спеціальним Законом України «Про приватизацію державного і комунального майна», який визначає виключний порядок та способи відчуження державного майна. Положення статуту акціонерного товариства не можуть змінювати або доповнювати цей порядок.

Верховний Суд наголосив, що переважне право акціонерів, передбачене статутом товариства, регулює корпоративні відносини між акціонерами, тоді як приватизація державного пакета акцій здійснюється у сфері публічно-правових відносин відповідно до спеціального законодавства.

Суд звернув увагу, що саме собою існування у статуті положення про переважне право не породжує для акціонера безумовного права вимагати приватизації державного пакета акцій шляхом викупу. Таке право може бути реалізоване лише за умови, якщо це прямо передбачено законодавством про приватизацію та відповідає визначеному ним порядку.

Верховний Суд зазначив, що суди попередніх інстанцій помилково надали визначальне значення положенням статуту ПрАТ «Індар» та наказу ФДМУ від 17.09.2019, не врахувавши, що рішення щодо способу приватизації повинні прийматися відповідно до вимог спеціального закону, а не лише з огляду на корпоративні положення товариства.

Суд також підкреслив, що попередні рішення ФДМУ щодо організації приватизації не створюють для акціонера безумовного суб'єктивного права на придбання державного пакета акцій та не позбавляють Фонд можливості ухвалювати нові рішення у межах наданих законом повноважень, якщо вони відповідають законодавству про приватизацію.

КГС ВС наголосив, що у вирішенні спорів щодо приватизації державного майна суди повинні насамперед застосовувати спеціальні норми Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», які мають пріоритет перед положеннями статуту товариства у разі їх конкуренції.

За результатами розгляду касаційної скарги Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу Фонду державного майна України, скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій, ухвалив нове рішення про відмову у задоволенні позову та поклав судові витрати на позивача.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.06.2026 у справі № 910/9145/25 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137536772>

3.4. Щодо особи, на яку покладено обов'язок привести структуру власності суб'єкта у сфері медіа у відповідність до вимог Закону України «Про медіа»

Обов'язок привести структуру власності суб'єкта у сфері медіа у відповідність до вимог Закону України «Про медіа» покладається на самого суб'єкта у сфері медіа, а не на його учасника. Частина друга статті 21 Закону України «Про медіа» не встановлює корпоративного обов'язку органу місцевого самоврядування вийти зі складу учасників товариства або відчужити належну йому частку. Суд не має права втручатися у дискреційні повноваження органу місцевого самоврядування щодо розпорядження корпоративними правами комунальної власності, а вимога про зобов'язання «вжити заходів» щодо виходу зі складу учасників товариства не є належним та ефективним способом захисту.

КГС ВС розглянув касаційні скарги Виконавчого комітету Одеської міської ради та Департаменту комунальної власності Одеської міської ради у справі за позовом Радіомовної компанії «Радіо-Одеса» у формі ТОВ про визнання протиправною бездіяльності Виконавчого комітету щодо невиконання вимог ч. 2 ст. 21 Закону України «Про медіа» та зобов'язання вжити заходів для виходу зі складу учасників товариства. Позивач зазначав, що перебування органу місцевого самоврядування серед учасників товариства суперечить вимогам Закону України «Про медіа» та перешкоджає продовженню строку дії ліцензії на мовлення.

Господарський суд рішенням позов задовольнив частково. Постановою апеляційний господарський суд рішення залишив без змін.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що у пункті 17 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про медіа» обов'язок привести структуру власності у відповідність до вимог Закону покладено саме на суб'єкта у сфері медіа. Крім цього, положення ч. 2 ст. 21 Закону України «Про медіа» не встановлюють обов'язку для державного органу чи органу місцевого самоврядування, який є учасником товариства, вийти зі складу його учасників або відчужити належну йому частку.

КГС ВС наголосив, що розпорядження корпоративними правами, які належать до комунальної власності, здійснюється органом місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», та належить до його дискреційних повноважень. Судове рішення не може підміняти реалізацію таких повноважень і зобов'язувати орган місцевого самоврядування вчиняти дії, обов'язок щодо яких закон на нього не покладає.

Суд звернув увагу, що вимога про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання відповідача «вжити заходів щодо виходу зі складу учасників товариства» є невизначеною та не забезпечує реального поновлення порушеного права, оскільки не містить конкретного способу виконання і не гарантує припинення участі відповідача у товаристві. Такий спосіб захисту не відповідає критеріям належності та ефективності судового захисту.

КГС ВС також підкреслив, що ані Закон України «Про медіа», ані Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не наділяють саме товариство правом вимагати від свого учасника виходу зі складу учасників.

Верховний Суд зазначив, що суди попередніх інстанцій помилково поклали на орган місцевого самоврядування обов'язок виконати вимоги Закону України «Про медіа», хоча такий обов'язок законодавство покладає на самого суб'єкта у сфері медіа, а також неправильно застосували спосіб захисту, який не забезпечує ефективного відновлення порушеного права.

За результатами розгляду КГС ВС задовольнив касаційні скарги Виконавчого комітету Одеської міської ради та Департаменту комунальної власності Одеської міської ради, скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій у частині задоволених позовних вимог, ухвалив нове рішення про відмову у задоволенні позову в цій частині.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 26.05.2026 у справі № 916/4996/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137300080>

3.5. Щодо недопустимості забезпечення позову про визнання недійсним рішення про внесення нерухомого майна до статутного капіталу товариства та витребування спільного сумісного майна подружжя із чужого незаконного володіння шляхом зупинення дії рішень про примусове відчуження майна під час дії воєнного стану

Заходи забезпечення позову не можуть застосовуватися, якщо вони фактично зупиняють або унеможливають реалізацію рішення про примусове відчуження майна, ухваленого відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». Заборона, встановлена ч. 15 ст. 137 ГПК України, діє незалежно від того, яким саме способом сформульовано заявлені заходи забезпечення позову.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу дружини учасника ТОВ «СОФІЯ КЛАБ» у справі за її позовом до Головного управління розвідки Міністерства оборони України, учасника ТОВ «СОФІЯ КЛАБ» та ТОВ «СОФІЯ КЛАБ» про визнання недійсним рішення про внесення нерухомого майна до статутного капіталу товариства та витребування спільного сумісного майна подружжя із чужого незаконного володіння.

Одночасно з поданням позову позивачка звернулася із заявою про забезпечення позову, в якій просила накласти арешт на спірні квартири, заборонити державним реєстраторам здійснювати будь-які реєстраційні дії щодо них, а також заборонити ГУР МО України проводити ремонтні роботи, вселяти чи виселяти осіб та змінювати їх місце проживання. Заявниця мотивувала це тим, що відповідач вчиняє дії щодо подальшої передачі майна до комунальної власності, що може унеможливити виконання майбутнього рішення суду.

Місцевий господарський суд ухвалою заяву про забезпечення позову задовольнив. Апеляційний господарський суд скасував цю ухвалу та відмовив

у забезпеченні позову, вказавши що заявлені заходи фактично спрямовані на блокування наслідків примусового відчуження майна в умовах воєнного стану, що прямо заборонено за процесуальним законом.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що інститут забезпечення позову спрямований на гарантування ефективного захисту прав особи та можливості виконання майбутнього судового рішення, однак застосування таких заходів можливе лише за умови дотримання встановлених законом обмежень.

Верховний Суд звернув увагу, що ч. 15 ст. 137 ГПК України прямо забороняє забезпечення позову шляхом зупинення дії рішень про примусове відчуження майна, ухвалених відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану».

Суд встановив, що спірні квартири примусово відчужені для потреб держави наказом ГУР МО України під час дії воєнного стану, а право державної власності на них зареєстровано у встановленому законом порядку. Крім того, законність відповідного рішення про примусове відчуження вже була предметом судового розгляду в іншій справі, у якій у задоволенні вимог про його скасування відмовлено.

КГС ВС наголосив, що накладення арешту на спірне майно, заборона державної реєстрації прав, проведення ремонтних робіт чи інших дій щодо цього майна за своїми правовими наслідками фактично перешкоджали б реалізації рішення про примусове відчуження майна, а тому є недопустимими заходами забезпечення позову.

За результатами розгляду касаційної скарги КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а постанову апеляційного господарського суду – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 11.06.2026 у справі № 911/3162/24 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137336212>

4. Справи щодо земельних відносин та права власності

4.1. Щодо недостовірності інформації про об'єкт оренди державного майна та наслідків визнання договору оренди недійсним

Договір оренди державного майна підлягає визнанню недійсним як вчинений під впливом помилки щодо істотних властивостей майна (ст. 229 ЦК України), якщо орендодавець, порушивши ч. 5 ст. 2 Закону України «Про оренду державного та комунального майна», не надав потенційному орендарю повної та достовірної інформації щодо фактичного стану об'єкта оренди, що безпосередньо впливає на можливість використання орендованого майна за цільовим призначенням відповідно до умов договору. Покладення на орендаря негативних наслідків, зумовлених неналежним виконанням орендодавцем обов'язку щодо розкриття такої інформації, не відповідає засадам добросовісності, розумності та справедливості, також правовій природі відповідної процедури передачі майна в оренду.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ДП та ТОВ за позовом ТОВ до регіонального відділення ФДМ України, ДП про визнання недійсним результату електронного аукціону, визнання недійсним договору оренди та стягнення сплачених коштів у процедурі торгів.

ТОВ взяло участь в електронному аукціоні з передачі в оренду державного нерухомого майна — складського майданчика з будівлями та спорудами, що перебувало на балансі ДП. За результатами аукціону позивача визначено переможцем, після чого він сплатив гарантійний та авансовий внески й уклав договір оренди з ФДМ України та балансоутримувачем.

Надалі позивач звернувся до суду з вимогами про визнання недійсними результатів електронного аукціону та договору оренди, а також про стягнення з державного бюджету сплачених коштів, позов мотивовано тим, що під час проведення електронного аукціону орендодавець оприлюднив недостовірну та неповну інформацію про фактичний стан об'єкта оренди, внаслідок чого після укладення договору з'ясувалося, що майно через наявність зсувних процесів не може використовуватися за цільовим призначенням без здійснення комплексу інженерних заходів.

Суди розглядали справу неодноразово. Після нового апеляційного розгляду апеляційний суд постановою змінив рішення суду першої інстанції про задоволення позову. Апеляційний суд повторно дослідив докази щодо достовірності інформації про об'єкт оренди, змінив мотиви задоволення позовних вимог про недійсність договору, залишивши відповідний висновок по суті без змін.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до ч. 5 ст. 2 Закону України «Про оренду державного і комунального майна» оренда здійснюється, зокрема, на основі принципу повного, своєчасного та достовірного інформування про об'єкти оренди і порядок передачі їх в оренду. Отже, наведена норма встановлює не лише загальну декларацію принципу прозорості орендних процедур, а й покладає на осіб, які забезпечують передачу майна в оренду, обов'язок надати таку інформацію про об'єкт, яка є істотною для ухвалення рішення про участь в аукціоні, укладення договору оренди та подальше використання майна відповідно до його цільового призначення.

КГСВ ВС зазначив, що сама собою обставина непідписання ТОВ акта приймання-передачі майна не може свідчити про недобросовісну поведінку позивача або про його ухилення від належного виконання договірних обов'язків.

Водночас з огляду на встановлені судами обставини поведінка ТОВ відповідає стандарту добросовісної та розумної поведінки учасника цивільного обороту, тоді як ненадання ФДМ України повної та достовірної інформації щодо фактичного стану об'єкта оренди мало істотний вплив на волевиявлення позивача та можливість використання орендованого майна за призначенням відповідно до умов договору оренди.

КГС ВС погодився з висновками судів попередніх інстанцій, що під час передачі державного майна в оренду орендодавець зобов'язаний забезпечити розкриття

повної, достовірної та точної інформації про об'єкт оренди. Якщо в оголошенні про проведення електронного аукціону відсутні відомості про істотні характеристики майна, які впливають на можливість його використання за визначеним договором цільовим призначенням, негативні наслідки такого неналежного інформування не можуть покладатися на добросовісного учасника аукціону.

Колегія суддів зазначила, що апеляційний суд належним чином виконав вказівки, викладені у постанові Верховного Суду, повторно дослідив докази, надав оцінку технічному звіту та висновку судової земельно-технічної експертизи, а також обґрунтовано встановив, що саме висновок судової експертизи підтверджує неможливість використання орендованого майна за його цільовим призначенням без проведення комплексу заходів з інженерного захисту території.

Колегія суддів також відхилила доводи касаційної скарги щодо недопустимості висновку судової експертизи, зазначивши, що заперечення відповідачів ґрунтувалися переважно на складеному ними в односторонньому порядку акті, який не може вважатися достатнім та об'єктивним доказом для спростування висновків експерта.

Разом з тим КГС ВС виснував, що в межах цієї справи за умови сплати ТОВ гарантійного та авансового внесків ефективним способом захисту є визнання договору оренди недійсним із одночасним заявленням вимоги про стягнення сплачених сум відповідно до ст. 1212 ЦК України, а власне незазначення судами попередніх інстанцій вказаної статті під час правової кваліфікації спірних правовідносин не свідчить про неправильне вирішення спору по суті та не може бути самостійною підставою для скасування оскаржуваних судових рішень.

З огляду на викладене КГС ВС не вбачає підстав для формування правового висновку щодо застосування ч. 10 ст.13 Закону України «Про оренду державного та комунального майна» та п.110 Порядку передачі в оренду державного та комунального майна, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.06.2020 № 483, у питанні повернення гарантійного та авансового внесків у випадку, коли учасник електронного аукціону набув статусу переможця, аукціон не визнано недійсним, договір оренди укладено, однак переможець відмовився від підписання акта приймання-передачі майна.

Таке питання не є визначальним для вирішення цього спору, оскільки суди попередніх інстанцій встановили недійсність договору оренди, а також обставини ненадання позивачу повної та достовірної інформації щодо об'єкта оренди. Крім цього, недобросовісної поведінки ТОВ у зв'язку з непідписанням акта приймання-передачі суди не встановили.

За результатами розгляду КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а постанову апеляційного суду — без змін та поновив її виконання.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 03.06.2026 у справі № 916/3317/23 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137144510>.

4.2. Щодо правових наслідків відмови суміжного землекористувача від підписання акта погодження меж земельної ділянки

Погодження меж є виключно допоміжною стадією в процедурі приватизації земельної ділянки. До того ж у ст. 198 ЗК України лише зазначається про те, що складовою кадастрових зйомок є погодження меж земельної ділянки із суміжними власниками та землекористувачами. З цього не випливає, що у випадку відмови суміжного землевласника або землекористувача від підписання відповідного документа – акта погодження меж слід вважати, що погодження меж не відбулося.

Підписання акта погодження меж самостійного значення не має, воно не призводить до виникнення, зміни або припинення прав на земельну ділянку, як і будь-яких інших прав. Непогодження меж земельної ділянки із суміжними власниками та землекористувачами не може слугувати підставою для відмови у затвердженні технічної документації за умови правомірних дій кожного із землекористувачів.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу ПП за позовом скаржника до ТОВ про визнання протиправною відмови у погодженні проекту розподілу території та визнання такого проекту погодженим.

Позов мотивовано тим, що сторони є власниками окремих об'єктів нерухомого майна, розташованих на одній земельній ділянці. На підставі акта розподілу нерухомого майна між співвласниками та акта приймання-передачі ПП набув право власності на окремі об'єкти нерухомого майна, розташовані на земельній ділянці, щодо якої був розроблений проект розподілу території. На думку ПП, безпідставна відмова ТОВ погодити проект розподілу території унеможливорює оформлення прав на земельну ділянку під належними йому об'єктами нерухомості, реалізацію переважного права на поновлення договору оренди земельної ділянки та порушує його майнові права й законні інтереси.

Господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного суду, відмовив у задоволенні позову. Суди дійшли висновку, що ПП не довело порушення його прав чи охоронюваних законом інтересів саме діями ТОВ, а також не підтвердило, що непогодження проекту розподілу території унеможливорює реалізацію його прав.

ОЦІНКА СУДУ

Відповідно до приписів ст. 198 ЗК України погодження меж земельної ділянки із суміжними власниками та землекористувачами є складовою частиною кадастрових зйомок як комплексу робіт, що виконуються для визначення та відновлення меж земельних ділянок.

КГС ВС наголосив, що згідно з усталеною практикою Верховного Суду стадія погодження меж земельної ділянки при виготовленні землевпорядної документації є допоміжною.

Погодження меж полягає в тому, щоб суміжнику було запропоновано підписати відповідний акт. Якщо він відмовляється це робити, відповідний орган, уповноважений

вирішувати такі питання по суті, повинен виходити не із самого факту відмови від підписання акта, а з мотивів відмови. Якщо такими мотивами є виключно неприявні стосунки, то правового значення вони не мають. Підписання акта погодження меж самостійного значення не має, воно не призводить до виникнення, зміни або припинення прав на земельну ділянку. Непогодження меж земельної ділянки із суміжними власниками та землекористувачами не може слугувати підставою для відмови в затвердженні технічної документації за умови правомірних дій кожного із землекористувачів.

Наведеним спростовуються доводи скаржника про те, що господарські суди попередніх інстанцій фактично надали суміжному землекористувачу (ТОВ) дискреційне право вирішального впливу на погодження проекту розподілу території, яке, по суті, трансформувалося у «право вето» на реалізацію позивачем процедури формування земельної ділянки.

Тому колегія суддів визнає необґрунтованим доводи ПП про те, що непогодження ТОВ розподілу території є порушенням положень ст. 41 Конституції України, ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

За таких обставин КГС ВС погоджується з висновками господарських судів попередніх інстанцій про те, що ПП не довело порушення його прав чи охоронюваних законом інтересів відповідачем.

Водночас КГС ВС визнав помилковим висновок апеляційного суду щодо «недобросовісності» позивача через повторне надсилання ним проекту розподілу без урахування зауважень щодо сервітуту (оскільки земельний сервітут є похідним правом і реєструється щодо вже сформованої ділянки), проте зазначив, що ця помилка не призвела до неправильного вирішення спору по суті.

За результатами розгляду касаційну скаргу залишено без задоволення, судові рішення попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 09.06.2026 у справі № 917/1143/25 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137536924>

4.3. Щодо наслідків укладення договору оренди пам'ятки культурної спадщини без погодження органу охорони культурної спадщини

Набуття особою права користування об'єктом, до складу якого входить пам'ятка культурної спадщини, пов'язане з обов'язком проявити розумну обачність та з'ясувати спеціальний правовий режим майна, якщо його зовнішні й архітектурні ознаки є помітними та доступними для сприйняття за звичайних умов.

Укладення договору оренди щодо пам'ятки місцевого значення без попереднього погодження уповноваженого органу охорони культурної спадщини є порушенням імперативних вимог закону (ст. 18 ЗУ «Про охорону культурної спадщини»). У такому випадку ризик процедурних порушень орендодавця не може покладатися виключно на державу, оскільки недобросовісна та необачна поведінка орендаря виключає

наявність у нього легітимних очікувань на збереження права користування та спростовує тезу про «надмірний індивідуальний тягар» у розумінні ст. 1 Першого протоколу до Конвенції.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу прокурора за позовом скаржника в інтересах держави в особі міської ради та в особі Департаменту комунальної власності міської ради до ГО про визнання недійсним договору оренди нежитлового приміщення та зобов'язання повернути майно.

Позов обґрунтовано тим, що спірний договір оренди між Департаментом комунальної власності та ГО на громадський будинок з господарськими будівлями та спорудами укладений з порушенням Закону України «Про охорону культурної спадщини», а саме без отримання попереднього погодження з боку органу культурної спадщини та без включення до нього істотної умови щодо забезпечення орендарем збереження пам'ятки відповідно до охоронного договору, який взагалі не був укладений на той момент.

Справу суди розглядали неодноразово. За наслідками нового розгляду господарський суд рішенням, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову відмовив. Суди виходили з того, що обов'язок стосовно отримання погоджень покладался саме на орендодавця (орган місцевого самоврядування), а тому негативні наслідки процедурних помилок влади не можуть покладатися на орендаря, чия поведінка була добросовісною. Крім того, суди зазначили, що позбавлення ГО права оренди становитиме непропорційне втручання у його майнові права та порушуватиме гарантії, передбачені ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

ОЦІНКА СУДУ

Колегія суддів зазначає, що за своєю правовою природою спірний договір оренди є договором найму (оренди) комунального майна, у складі якого у тимчасове платне користування відповідачеві передано внутрішньодворову окремо розташовану двоповерхову будівлю, що належить до об'єктів культурної спадщини – житловий будинок, побудований у 1870 році та який узятий під охорону держави як пам'ятка містобудування та архітектури місцевого значення розпорядженням Представника Президента України № 197/93 від 08.04.1993.

КГС ВС звертає увагу, що, як встановили суди та не заперечують сторони, що доведеним порушенням вимог Закону України «Про охорону культурної спадщини» під час укладення оспорюваного договору оренди є саме відсутність попереднього погодження уповноваженого органу охорони культурної спадщини на передачу пам'ятки в оренду.

Згідно з усталеною практикою Верховного Суду ризик помилки саме органу місцевого самоврядування дійсно не може виправлятися за рахунок осіб, яких така помилка стосується. Водночас застосування цієї концепції можливе лише за умови доведення добросовісності поведінки відповідної особи.

КГС ВС зазначив, що особа, проявляючи розумну обачність та зацікавленість в укладенні договору оренди відповідно до вимог законодавства, не могла не знати

про те, що об'єкт оренди є пам'яткою архітектури та містобудування місцевого значення, а тому мала враховувати необхідність дотримання спеціального правового режиму у сфері охорони культурної спадщини.

Колегія суддів зазначає, що спеціальний статус майна як об'єкта культурної спадщини не може розглядатися як обставина, про яку добросовісний учасник цивільних правовідносин не мав реальної можливості дізнатися. З огляду на зовнішні ознаки такого об'єкта, його історичну, архітектурну або культурну цінність, а також відкритість відповідних реєстрів і переліків, особа, яка діє добросовісно та проявляє розумну обачність, має можливість і повинна з'ясувати, чи поширюється на відповідне майно спеціальний режим охорони культурної спадщини.

Натомість суди попередніх інстанцій, фактично обмежившись посиланням на те, що обов'язок отримання відповідного погодження покладено на власника майна або уповноважений ним орган, не надали належної оцінки тому, чи міг і чи повинен був відповідач, діючи добросовісно, розумно та обачно, з'ясувати спеціальний правовий статус об'єкта оренди.

Так, спірний об'єкт є окремо розташованою завершеною двоповерховою будівлею 1870 року будівництва, розміщеною у внутрішньому дворі нерухомого майна, переданого у користування ГО. За своїми зовнішніми характеристиками, композиційним вирішенням, архітектурним стилем, конструктивними елементами та загальним виглядом цей об'єкт має самостійні індивідуалізовані ознаки, які дозволяють відокремити його від іншого майна, що було предметом користування за договором. Такі особливості об'єкта свідчать про те, що він не є звичайною складовою комплексу переданого майна, а має окреме архітектурне та функціональне значення.

Відповідно, добросовісний і обачний користувач, маючи намір узяти таке майно в користування, мав звернути увагу на його самостійний характер, зовнішню виразність та можливу історичну чи архітектурну цінність, а отже, перевірити його правовий режим, зокрема, щодо можливого поширення на нього спеціального режиму охорони культурної спадщини.

Тому встановлення такого статусу не потребувало надмірних зусиль чи спеціальних знань, а могло бути здійснене шляхом звичайної перевірки доступних відомостей та документів щодо об'єкта.

У такий спосіб ГО, набуваючи право користування відповідним об'єктом, мав не лише можливість, а й обов'язок перевірити правовий режим спірного майна, зокрема з'ясувати, чи поширюється на нього спеціальний режим охорони культурної спадщини. Така перевірка є складовою належної обачності особи, яка вступає у правовідносини щодо користування нерухомим майном, особливо коли фактичні ознаки об'єкта очевидно свідчать про його історичне, архітектурне або культурне значення.

КГС ВС дійшов висновку, що ГО, проявляючи розумну обачність та зацікавленість в укладенні договору оренди саме відповідно до вимог законодавства, усвідомлюючи фактичний предмет такого договору, не могла не знати про те, що відповідний об'єкт є нерухомим об'єктом культурної спадщини. Відповідно, вона мала враховувати, що набуття речових чи зобов'язальних прав щодо такого майна пов'язане

з дотриманням спеціальних вимог, обмежень та процедур, установлених законодавством у сфері охорони культурної спадщини.

За таких обставин право користування спірним майном, набуте на підставі договору оренди, укладеного з порушенням імперативних вимог ч. 1 ст. 18 Закону України «Про охорону культурної спадщини», зокрема, без погодження відповідного органу охорони культурної спадщини, не могло сформувасти у ГО легітимного очікування на збереження такого права всупереч вимогам спеціального законодавства.

Колегія суддів звернула увагу, що сам договір оренди містив умову про обов'язок орендаря укласти охоронний договір у разі, якщо будинок є пам'яткою культурної спадщини, що свідчить про усвідомлення сторонами можливості застосування такого спеціального режиму. Крім того, подальше звернення орендаря до адміністративного суду з позовом про скасування акта, згідно з яким будинок включено до переліку пам'яток, підтверджує його обізнаність щодо правового статусу спірного майна.

За таких обставин Верховний Суд визнав помилковими висновки судів попередніх інстанцій про добросовісність поведінки відповідача та дійшов висновку, що встановлені обставини виключають можливість застосування підходу, за яким негативні наслідки недотримання передбачених законом процедур можуть бути покладені виключно на орендодавця.

За результатами розгляду касаційну скаргу задоволено, скасовано рішення судів попередніх інстанцій та ухвалено нове рішення про повне задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 17.06.2026 у справі № 916/938/22 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137498684>

5. Справи у спорах, що виникають із правочинів, зокрема договорів

5.1. Щодо вирішення переддоговірного спору про укладення обов'язкового договору та визначення його істотних умов судом

Власне сам факт недосягнення сторонами згоди щодо істотних умов договору не є підставою для відмови у позові про визнання договору укладеним, якщо його укладення є обов'язковим відповідно до закону. У таких випадках завдання суду полягає не у констатації відсутності згоди між сторонами, а вирішенні переддоговірного спору шляхом визначення спірних умов договору з урахуванням вимог законодавства та позицій учасників спору.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу АТ «Тернопільобленерго» у справі за позовом до АТ «Укртелеком» про визнання укладеним договору доступу до опор повітряних ліній електропередавання для розміщення проводів проводового мовлення.

Спір виник у зв'язку з тим, що відповідач фактично використовував інфраструктуру позивача для розміщення проводів проводового мовлення, однак сторони

не змогли погодити окремі умови договору доступу, укладення якого передбачає законодавство.

Господарський суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний господарський суд, відмовив у задоволенні позову з огляду на те, що сторони не досягли згоди щодо істотних умов договору, а тому відсутні підстави для визнання його укладеним.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС звернув увагу, що Закон України «Про доступ до об'єктів будівництва, транспорту, електроенергетики з метою розвитку електронних комунікаційних мереж» надає власнику інфраструктури право вимагати укладення відповідного договору, а спори щодо його укладення можуть бути предметом судового розгляду.

Верховний Суд зазначив, що позов про визнання договору укладеним у випадках, коли закон встановлює обов'язок його укладення, має особливу правову природу. Метою такого позову є не підтвердження вже досягнутої сторонами домовленості, а усунення розбіжностей між ними та визначення умов договору, щодо яких сторони не змогли дійти згоди самостійно.

Колегія суддів наголосила, що саме наявність спору щодо істотних умов договору і є підставою для звернення до суду. Тому відсутність погодження таких умов не може автоматично слугувати підставою для відмови у позові, оскільки це фактично позбавляло б сенсу сам механізм судового вирішення переддоговірних спорів.

КГС ВС підкреслив, що протилежний підхід унеможливив би захист прав особи у випадках, коли одна зі сторін безпідставно ухиляється від укладення договору або не погоджується з його умовами всупереч установленому законом обов'язку укласти такий договір.

Суд зазначив, що під час розгляду переддоговірного спору господарський суд повинен дослідити запропоновані сторонами редакції спірних умов, надати оцінку їх доводам та доказам, а також визначити зміст відповідних положень договору відповідно до вимог законодавства, принципів розумності, добросовісності та справедливості.

Верховний Суд встановив, що суди попередніх інстанцій фактично не досліджували спірних умов договору та не надали оцінки аргументам сторін щодо їх змісту. Натомість вони обмежилися лише констатацією факту відсутності згоди між сторонами, самоусунувшись від виконання свого обов'язку щодо вирішення переддоговірного спору по суті.

З наведеного вбачається, що у спорах про визнання укладеним договором, укладення якого є обов'язковим відповідно до закону, суд не має права відмовляти у позові виключно з підстав недосягнення сторонами згоди щодо істотних умов договору. Навпаки, саме наявність таких розбіжностей обумовлює необхідність судового втручання та вирішення спору шляхом визначення змісту відповідних умов договору.

За результатами розгляду КГС ВС частково задовольнив касаційну скаргу АТ «Тернопільобленерго», скасував рішення судів попередніх інстанцій та передав справу на новий розгляд до місцевого господарського суду.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 27.05.2026 у справі № 921/256/25 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137111077>.

5.2. Щодо наслідків несвоєчасного надання сертифіката Торгово-промислової палати України для підтвердження форс-мажорних обставин

Сам собою факт несвоєчасного подання сертифіката Торгово-промислової палати України не позбавляє сторону права посилається на форс-мажорні обставини, якщо договором прямо не передбачено втрату такого права. Вирішальне значення має своєчасне повідомлення контрагента про настання форс-мажорних обставин, тоді як сертифікат ТПП є лише одним із доказів їх існування та може бути отриманий після виникнення таких обставин.

ОП КГС ВС розглянула справу за позовом АТ «НАК «Нафтогаз України» до ПАТ «Маріупольгаз» про стягнення заборгованості за договором купівлі-продажу природного газу, а також 3 % річних та інфляційних втрат.

Спір виник у зв'язку із запереченнями відповідача проти нарахування відповідальності за прострочення виконання грошових зобов'язань. ПАТ «Маріупольгаз» посилається на наявність форс-мажорних обставин, пов'язаних з актами тероризму на території Донецької області. Натомість позивач вважав, що відповідач втратив право посилається на форс-мажор, оскільки надав сертифікат ТПП України після спливу чотирнадцятиденного строку, передбаченого договором.

Господарський суд, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, частково задовольнив позов. Крім цього, суди встановили, що відповідач належним чином і своєчасно повідомив контрагента про настання форс-мажорних обставин, а сертифікат ТПП був отриманий та поданий пізніше.

ОЦІНКА СУДУ

ОП КГС ВС звернула увагу на необхідність розмежовувати обов'язок сторони повідомити контрагента про настання форс-мажорних обставин та обов'язок підтвердити їх існування належними доказами.

Верховний Суд зазначив, що повідомлення про форс-мажор має бути здійснене у строки, встановлені договором, або без зволікань після виникнення відповідних обставин. Водночас отримання сертифіката ТПП залежить від окремої процедури його видачі та не завжди може бути здійснене в той самий строк, що і повідомлення контрагента.

Колегія суддів наголосила, що сертифікат ТПП не є власне форс-мажором, а лише документом, який підтверджує існування відповідних обставин. Тому несвоєчасне отримання або подання такого документа саме собою не свідчить про відсутність форс-мажорних обставин та не може автоматично позбавляти сторону права посилається на них.

ОП КГС ВС підкреслила, що сторони мають право самотійно визначати у договорі порядок підтвердження форс-мажору та наслідки порушення відповідних процедур. Якщо ж договір не містить прямої умови про втрату права посилається на форс-мажор у разі несвоєчасного надання сертифіката ТПП, застосування такого наслідку є безпідставним.

Суд також зауважив, що сертифікат Торгово-промислової палати не має наперед встановленої доказової сили. Він підлягає оцінці судом разом з іншими доказами відповідно до загальних правил доказування. Тому наявність або відсутність сертифіката, як і строки його подання, не звільняють суд від обов'язку досліджувати всі обставини справи у їх сукупності.

З наведеного вбачається, що для застосування форс-мажорного застереження вирішальним є належне та своєчасне інформування контрагента про настання обставин непереборної сили. Натомість несвоєчасне подання сертифіката ТПП за відсутності прямо передбачених договором наслідків не може розглядатися як підстава для втрати права посилається на форс-мажорні обставини.

За результатами розгляду справи ОП КГС ВС конкретизувала правовий висновок щодо застосування форс-мажорних застережень та підтвердила, що несвоєчасне надання сертифіката ТПП за відсутності відповідної умови договору не позбавляє сторону права посилається на форс-мажор.

Детальніше з текстом постанови ОП КГС ВС від 01.05.2026 у справі № 905/541/16 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1374185>

6. Процесуальні питання

6.1. Щодо обов'язку господарського суду оцінювати постанову про закриття кримінального провадження як доказ у справі про відшкодування шкоди, завданої порушенням природоохоронного законодавства

Докази, отримані в межах кримінального провадження, можуть використовуватися у господарському процесі, якщо вони стосуються предмета доказування, а тому постанову про закриття кримінального провадження підлягає дослідженню та оцінці судом нарівні з іншими доказами відповідно до стандарту вірогідності доказів. Формальне посилання на відмінність предмета кримінального та господарського провадження без аналізу змісту такого доказу суперечить принципам всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу у справі за позовом Державної екологічної інспекції до постійного лісокористувача про стягнення понад 1,7 млн грн шкоди, завданої внаслідок незаконної порубки дерев.

Спір виник у зв'язку з вимогою про відшкодування шкоди, яку, на думку позивача, заподіяло порушення природоохоронного законодавства. Позовні вимоги ґрунтувалися на акті перевірки, у якому зафіксовано порушення та здійснено розрахунок розміру шкоди.

Відповідач заперечував проти позову, посилаючись на відсутність у події злочину.

Суд першої інстанції позов задовольнив. Апеляційний господарський суд залишив рішення без змін, зазначивши що закриття кримінального провадження не має значення для вирішення спору про відшкодування шкоди, оскільки предметом

доказування у справі є належне виконання постійним лісокористувачем обов'язків щодо охорони та захисту лісів.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС звернув увагу, що чинне процесуальне законодавство не містить заборони на використання у господарському процесі доказів, отриманих в інших видах проваджень, у тому числі кримінальних. Такі докази підлягають оцінці на загальних підставах щодо їх належності, допустимості, достовірності та вірогідності.

Верховний Суд зазначив, що докази, отримані в межах кримінального провадження, можуть бути використані у господарській справі за умови, що вони містять відомості про обставини, які входять до предмета доказування. Саме тому постанова про закриття кримінального провадження не може бути відхилена або проігнорована лише через те, що вона походить з іншого виду судочинства.

Колегія суддів наголосила, що господарський суд зобов'язаний надати оцінку кожному доказу та всім аргументам сторін у справі. До того ж застосуванню підлягає стандарт вірогідності доказів, який передбачає співставлення та аналіз усієї сукупності наданих сторонами доказів.

КГС ВС встановив, що суди попередніх інстанцій фактично не дослідили змісту постанови слідчого про закриття кримінального провадження та не надали оцінки викладеним у ній висновкам. Натомість вони обмежилися констатацією того, що кримінальне та господарське провадження мають різний предмет і підстави розгляду.

Верховний Суд вказав, що такий підхід свідчить про надмірний формалізм та не відповідає вимогам щодо всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи. Відмова від аналізу доказу лише через його походження з іншого виду провадження позбавляє суд можливості належним чином встановити фактичні обставини спору.

Отже, постанова про закриття кримінального провадження підлягає оцінці господарського суду нарівні з іншими доказами у справі, а її зміст має бути перевірений у сукупності з іншими доказами з урахуванням стандарту вірогідності доказів.

За результатами розгляду касаційну скаргу задоволено, рішення судів попередніх інстанцій скасовано, а справу передано на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 04.06.2026 у справі № 906/1325/25 можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/137214275>

6.2. Щодо закриття провадження у справі через відсутність предмета спору після повної сплати орендарем основного боргу та пені

Сплата орендарем усієї спірної суми (основного боргу та пені) однією платіжною інструкцією із зазначенням у призначенні платежу реквізитів договору оренди та номера справи є підставою для закриття провадження у зв'язку з відсутністю предмета спору за п. 2 ч. 1 ст. 231 ГПК України, якщо у договорі

не передбачено обов'язку окремого перерахування пені на інший бюджетний рахунок і відсутні докази ненадходження коштів або їх повернення платнику.

КГС ВС розглянув касаційну скаргу міської ради за позовом прокурора в інтересах держави в особі міської ради до ТОВ про стягнення орендної плати та пені.

Прокурор в інтересах держави в особі міської ради звернувся до господарського суду з позовом до ТОВ про стягнення заборгованості з орендної плати за землю та пені. Після відкриття провадження відповідач добровільно сплатив усю заявлену до стягнення суму та подав клопотання про закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору, яке підтримав прокурор. Міська рада заперечувала проти закриття провадження в частині вимог про стягнення пені, посилаючись на те, що сплачені кошти були зараховані як орендна плата, а не як пеня.

Господарський суд ухвалою, залишеною без змін постановою апеляційного суду, провадження у справі закрит на підставі п. 2 ч. 1 ст. 231 ГПК України у зв'язку з відсутністю предмета спору, оскільки відповідач повністю сплатив заявлені до стягнення орендну плату та пеню, зазначаючи що укладені договори не передбачали окремого порядку сплати пені, а матеріали справи не містять доказів ненадходження сплачених коштів до бюджету або їх повернення платнику.

ОЦІНКА СУДУ

КГС ВС зазначив, що згідно з судовою практикою Верховного Суду суд закриває провадження у справі у зв'язку з відсутністю предмета спору, зокрема, у випадку припинення існування предмета спору (наприклад, сплата суми боргу, знищення спірного майна, скасування оспорюваного акта державного чи іншого органу тощо), якщо між сторонами у зв'язку з цим не залишилося неврегульованих питань.

За встановленими судами попередніх інстанцій обставинами цієї справи ТОВ на підтвердження сплати заявлених до стягнення орендної плати та пені надав платіжну інструкцію з призначенням платежу «Погашення заборгованості по орендній платі з юридичних осіб за земельні ділянки по вулиці Домобудівна 14в та 16а., договір № 2019393, 2019308 за 2021 рік, справа № 904/3312/25».

КГС ВС зауважив, що вказаний платіжний документ відповідає вимогам процесуального закону щодо належності та допустимості доказів, містить усі істотні реквізити та підтверджує перерахування грошових коштів у сумі, тотожній заявленим до стягнення вимогам (основний борг та пеня). І, як правильно зазначив суд апеляційної інстанції, у суду першої інстанції не було правових підстав не приймати цей доказ.

КГС ВС погоджується із висновками судів попередніх інстанцій про те, що в умовах договорів не передбачено обов'язку відповідача здійснювати окреме перерахування пені на інший бюджетний рахунок або розмежовувати сплату основного боргу та штрафних санкцій за різними реквізитами. Договір містить узагальнений обов'язок зі сплати орендної плати, без деталізації рахунків залежно від правової природи платежу. Вирішальним є встановлення факту зарахування коштів до відповідного бюджету та можливість їх ідентифікації як сплати за конкретним договором оренди,

що підтверджує наявність підстав для закриття провадження у справі з огляду на сплату відповідачем всієї спірної суми, заявленої у позові.

Колегія суддів зазначає, що, як встановив апеляційний суд, кошти, зараховані на рахунок відповідного бюджету, перебувають у системі органів Державної казначейської служби України; відсутні докази їх ненадходження або повернення платнику.

З огляду на положення ч. 1 ст. 74 ГПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.

Отже, КГС ВС виснував, що відсутні правові підстави для скасування оскаржених судових рішень за наведених скажником підстав.

За результатами розгляду КГС ВС залишив касаційну скаргу без задоволення, а постанову апеляційного суду — без змін.

Детальніше з текстом постанови КГС ВС від 10.06.2026 у справі № 904/3312/25 можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/137374641>

Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР за червень 2026 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду, судові палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду. Київ, 2026. – 35 с.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 supreme.court.gov.ua

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua

 x.com/supremecourt_ua

 so.supreme.court.gov.ua